

nerin bunu, Semnûn'un hocalarının kaydedildiği ilk kaynak olan Sülemî'nin *Ṭabakât*'ında (s. 195) hocaların isimlerinden sonra "ve Sûs" diye okunabilecek olan bir kelimeden çıkardığı anlaşılmaktadır. Ancak bunun yanlış bir tesbit olduğu söylenebilir. Nitekim bu kelime eseri neşreden Nüred-din Şeribe tarafından "vesvese" şeklinde okunmuştur. Hakkında verilen bilgilerden Hicaz'da ve Kudüs'te bulunduğu anlaşılan Semnûn hayatının büyük bir kısmını Bağdat'ta geçirdiğinden Bağdatlı sûfilerden sayılmıştır. Cüneyd-i Bağdâdî, Ebû'l-Hüseyn en-Nürî ve Ebû Bekir el-Vâsıtî gibi sûfiler onun yakın dostlarıdır. Hem sûfiler hem yöneticiler nezdinde itibar sahibi, aynı zamanda yakışıklı bir kimse olan Semnûn zengin bir kadının evlenme teklifini reddedince zina iftirasına mâruz kalmış, kadın, yöneticilerin itibar ettiği, ancak sûfilerin sahte zâhid olarak nitelendirdiği Gulâmu Halîl adlı biriyle anlaşılıp Semnûn hakkında idam fermanı çıkarılmasına muvafak olmuştur da halife gördüğü bir rüya üzerine idamdan vazgeçip ondan özür dilemiş, bu olay onun şöhretini daha da arttırmıştır. Kaynaklarda Semnûn'un vefatıyla ilgili kesin bir tarih verilmemektedir. Sülemî onun Cüneyd-i Bağdâdî'den sonra, Ebû Nuaym ise Cüneyd-i Bağdâdî'den önce vefat ettiğini belirtir. Bu ifadelerden Semnûn'un 297'de (909) vefat eden Cüneyd'in ölümüne çok yakın bir tarihte öldüğü anlaşılmaktadır. Buna göre İbnü'l-Cevzî'den itibaren (*el-Muntazam*, VII, 424) bazı müellifler tarafından kaydedilen 298 (911) yılının doğru olduğu söylenebilir.

Semnûn, tasavvuf hakkında "hiçbir şeye mâlik olmaman ve hiçbir şeyin sana mâlik olmaması" şeklindeki meşhur tarifi sahibidir (Serrâc, s. 45). Semnûn'dan önce sûfiler arasında insanı hakikate götüren yolun mârifet mi muhabbet mi olduğu tartışılmış, Râbia el-Adeviyye ve Ma'rûf-i Kerhî muhabbete öncelik verirken Zünnûn el-Mısırî mârifete öncelik tanımıştır. Semnûn, Allah sevgisi (muhabbetullah) konusunda kendine has bir yol benimsemiş ve bu sebeple "Semnûn el-Muhib" (âşık Semnûn) diye tanınmıştır. Ona göre Allah'a giden yolun aslı muhabbettir; sâlik Hakk'a ancak muhabbetle ulaşabilir. Diğer bütün haller ve makamlar değişebilir ya da sona erebilir, ancak muhabbet makâmı süreklidir. Kalbin Allah dışındaki her şeyden arındırılması ve Allah sevgisiyle doldurulması demek olan muhabbet sûfinin Allah ile vuslat yaşadığı bir haldir. Bundan dolayı Hakk'ın yanında kendinden geçmek olan gaybet hali huzur halinden daha önemlidir.

Benimsediği muhabbet anlayışına uygun bir hayat sürmeye çalışan Semnûn'un vecd halinde Allah'a, "Benim için senden gayri haz ve gaye yok, beni dilediğin şekilde imtihan et!" diye hitap ettiği, bu olayın ardından hastalanınca hata ettiğini anlayıp Allah'tan af dileyerek şifa vermesini istediği, bu sebeple kendisini "Semnûn el-Kezzâb" diye nitelendirdiği nakledilir. Semnûn, Bağdat sûfilerinden olmakla birlikte Horasan bölgesinde doğup gelişmiş olan melâmet akımının mensuplarında görülen eğilimlere sahiptir. Kaynaklarda bazı sözleri ve şiirleri kaydedilmekle birlikte eser kaleme almadığı belirtilmemiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Serrâc, *el-Lüma'*, s. 45, 86, 151, 321, 498-499; Sülemî, *Ṭabakât*, s. 195-199; Ebû Nuaym, *Hilye*, X, 309-311; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, IX, 234-237; Kuşeyrî, *Risâle* (Uludağ), s. 146-147, 167-168, 451, 503, 505; Hücvîrî, *Keşfü'l-mahcûb* (Uludağ), s. 239-240, 375, 447-448; İbnü'l-Cevzî, *Şifâtü's-şafve*, II, 426-428; a.mlf., *el-Muntazam*, VII, 424; Ferîdüddin Attâr, *Tezkiretü'l-evliya* (trc. Süleyman Uludağ), İstanbul 1991, s. 527-530; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XI, 115; Câmî, *Nefehât*, s. 100-101; Şa'rânî, *et-Ṭabakât*, I, 76; Münâvî, *el-Kevakib*, I, 427-429; B. Reinert, "Sumnûn", *EJ* (İng.), IX, 873; "Melâmiyye", *DİA*, XXIX, 28.

ABDULLAH KARTAL

SEMRÂ bint NÜHEYK

(سمراء بنت نهيك)

Hz. Peygamber tarafından
muhtesib olarak görevlendirilen
ilk kadın sahâbi.

Kaynaklarda uzun ömürlü (muammerûn) kadın sahâbiler arasında zikredilmiştir. Semrâ bint Nüheyk'in, mensubu bulunduğu Benî Esed'den Bedir Gazvesi'nin hemen ardından Müslümanlığı benimseyen ilk grup içinde yer alması muhtemeldir. İsminin geç bir dönemde kurulan (86/705) Vâsıt'ı ziyaret eden sahâbe arasında geçmesi (Bahşel, I, 42) genç yaşta İslâm'ı kabul ettiğini göstermektedir. Kendisinden Ebû Belc Cârîye b. Belc es-Sagir et-Temîmî rivayette bulunmuştur. Hz. Peygamber tarafından Medine'de muhtesib olarak görevlendirilen Semrâ bint Nüheyk pazarları dolaşarak emir bi'l-ma'rûf nehy anî'l-münker ilkesi çerçevesinde insanları ticaret ahlâkına uygun davranmaya teşvik eder, bu şekilde hareket etmeyenleri uyarır, hile ve haksızlık yapanlara karşı elindeki kırbaça caydırıcı tedbirler uygular. Resûl-i Ekrem'in Semrâ bint Nüheyk'e böyle bir görev vermesi, onun bir muhtesibe bulunması gereken nitelikleri taşıdığını ve bu görev için yeterli bilgiye sahip olduğunu

göstermektedir. Bazı müellifler, kaynaklarda Asr-ı saâdet'te pazarcılıkla uğraşan birçok hanımın isminin zikredildiğine işaret ederek Semrâ bint Nüheyk'in denetimlerinin daha çok alıcı veya satıcı konumundaki kadınlara yönelik olabileceğini ileri sürmüşlerdir. İslâm'dan sonra kadının toplumsal statüsünde meydana gelen değişime dikkat çeken araştırmacılar, daha önce Arap yarımadasında kadınlar arasında böyle bir görevlendirmenin bilinmediğinden hareketle Hz. Peygamber tarafından Semrâ bint Nüheyk'e muhtesiblik vazifesinin verilmesini, kadının sosyal hayatta daha etkin bir rol üstlenebileceği mesajı taşıyan düzenlemelerin somut örnekleri arasında zikrederler. Bu sebeple çağdaş İslâm araştırmalarında Semrâ bint Nüheyk adına sıkça rastlanmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Bahşel, *Târîhu Vâsıt* (nşr. C. Avvâd), Beyrut 1406/1986, I, 42; İbn Hibbân, *es-Sikât* (nşr. Seyyid Şerefeddin Ahmed), Beyrut 1395/1975, III, 185; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir* (nşr. Hamdî Abdülmecîd es-Selefi), Beyrut, ts. (Dârü İhyâ't-türâsî'l-Arabî), XXIV, 311; İbn Abdülber, *el-İst'âb*, IV, 335; Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id*, IX, 264; Cengiz Kallek, *Asr-ı Saâdet'te Yönetim-Piyasa İlişkisi*, İstanbul 1997, s. 183, 184; Metin Yılmaz, *Polis Teşkilâtı*, Samsun 2005, s. 290, 291.

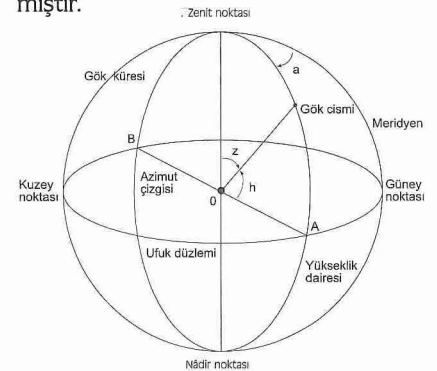
METİN YILMAZ

SEMT

(السمت)

Ufuk koordinat sisteminde
bir yıldızın güney doğrultusuna
olan açılal uzaklığı, azimut.

Semt kelimesinin çoğulu, Ebû'l-Hasan İbn Yûnus'un *ez-Zicü'l-kebirü'l-hâkimî* adlı eserinde bildirdiğine göre **sümût**tur, **simût** da semtin çoğulu olarak kullanılmıştır. Nallino'ya göre simût, sümûtun farklı bir telifuza olarak İspanyolca ve Fransızca'da **azimuth** şeklini almıştır. **Zenit** ise sonradan Avrupa'da ikinci öğesi (re's) düşen **semtü'r-re's** tamlamasından **zemtin zenithe dönüşmesiyle** meydana gelmiştir.

Semt güney noktasından itibaren ve batıya doğru ölçülür. Şekilde **h** yükseklik, **z** zenit uzaklığıdır. Yükseklik ufuk düzlemine göre açısız uzaklıktır ve ufuk düzlemi 0° iken + 90° (zenite doğru) ve - 90° (nâdire doğru) arasında, zenit uzaklığı (zenit noktasından olan açısız uzaklık) zenit noktası 0° iken 0° ile 180° arasında ve yıldızdan geçen düzlemle başlangıç meridyeni (çoğunlukla gözlemcinin meridyeni) açısı olan semt açısı a ise başlangıç meridyeni 0° iken 0° ile 360° arasında ölçülür.

Yükseklik dairesi (dâiretül-irtifâ) yıldızın bulunduğu noktadan geçer ve gökyüzünü düşey doğrultuda iki noktadan keser. Bu iki noktadan ufkun üzerinde olana semtül-re's (zenit, baş ucu), altında olana semtül-kadem (nâdir, ayak ucu) adı verilir. Bu noktalardan geçen dairelere de şakulî daireler denilir. Bunların ilki, meridyen düzlemine dik olan ve ufku doğu ve batı noktalarında kesen dâiretül-ewelî's-sümüttur. Birinci şakulî / azimut dairesi de adı verilen bu daire, semtül-re's ve semtül-kadem ile tam doğu noktasından geçen, azimut açısının kendisine nisbetle alındığı yükseklik dairesidir. Müslüman astronomlar onu esas kabul etmişler ve semti genellikle doğu veya batı noktasından itibaren ölçmüşlerdir; bu da en fazla 90 derecelik bir açı anlamına gelir. Şakulî dairelerin ikincisi felekü nisfi'n-nehâr (öğlen vakti) denilen, ufku kuzey ve güney noktalarında kesen ve gözlemcinin zeniti ile göğün güney ve kuzey kutuplarından geçen meridyen düzlemidir. Semtül-re's ve semtül-kadem noktaları ile yıldızın merkezinden geçen yükseklik dairesinin ufku kestiği noktalara azimut noktaları (A ve B), bu noktaları birleştiren çizgiye azimut çizgisi (hattül-semt) denir; bu sebeple yükseklik dairesine azimut dairesi (dâiretül-semtiyye) adı da verilmektedir. Buna göre yükseklik dairesi üzerindeki bir nokta ile ufuk arasındaki yay eğer nokta ufkun üzerinde ise o noktanın yüksekliği (irtifâ), eğer altında ise alçaklığıdır (inhifâz). Aynı şekilde ufuk dairesi üzerinde, meridyen dairesiyle azimut dairesi arasındaki yay da o noktanın azimutu olur.

BİBLİYOGRAFYA :

Fergâni, *The Elements of Astronomy: Astronominin Özeti ve Göğün Hareketlerinin Esasları* (trc. ve nşr. Yavuz Unat), Harvard 1998; Bettâni, *Al-Battâni sive Albateni Opus Astronomicum* (trc. ve nşr. C. A. Nallino), Milan 1899-1907, I-III; Bîrûnî, *Kitâbü't-Tefhîm li-evâ'ili şinâ'ati't-tencim: The Book of Instruction in the Elements of the Art of Astrology* (trc. ve nşr. R. R. Wright v.dğr.), London 1934, s. 50, 134; a.mf., *el-Kânûnû'l-Mes'ûdî* (nşr. Seyyid Hasan Bârânî), Haydarâbâd 1373-75/1954-56, I-III; Ali Kuşçu, *Mir'âtü'l-âlem* (trc. Seyyid Ali Paşa, nşr. Yavuz Unat), Anka-

ra 2001; C. A. Nallino, "Etimologiaé araba e significato di 'asub'e di 'azimut' con una postilla su 'almucantarát' II. azimut", *RSO*, VIII (1919-21), s. 389; E. S. Kennedy, "A Survey of Islamic Astronomical Tables", *Transactions of the American Philosophical Society*, XLVI/2, Philadelphia 1956, s. 123-177; Yavuz Unat, "Eski Astronomi Metinlerinde Karşılaşan Astronomi Terimlerine İlişkin Bir Sözlük Denemesi", *AÜ Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi: OTAM*, sy. 11, Ankara 2001, s. 633-696; C. Schoy - [Ahmet Yüksel Özemer], "Semt", *İA*, X, 473-474; W. Hartney, "Semt", *a.e.*, X, 474; D. A. King, "al-Samt", *Et* (Ing.), VIII, 1054-1056.

YAVUZ UNAT

SEMÛD

(سمود)

Kur'an-ı Kerim'de adı geçen ve Hz. Sâlih'in tebliğ faaliyetinde bulunduğu bir Arap kavmi.

Semûd kavmi, kökenleri Hz. İsmâil'den önceki döneme dayanan ve Arabül-Âribe (saf Arap) diye isimlendirilen nesli kesilmiş eski Arap kabilelerinden biridir (İbn Sa'd, I, 43). Semûd'un Arap değil bir yahudi kabilesi olduğunu ileri sürenler varsa da İslâm kaynaklarındaki yaygın görüş bunun bir Arap kavmi sayıldığı yönündedir. Kavmin menşei hakkında ise Âd kavminin devamı kabul edildiği, bu sebeple "ikinci Âd" diye bilindiği, aslen Yemenli olduğu, Himyerliler tarafından sürüldükten sonra Hicr denen bölgeye yerleştiği, Amâlika'nın devamı olduğu ya da güneyden gelip kuzeye yerleşen bir Arap topluluğu sayıldığı şeklinde farklı görüşler ileri sürülmüştür (M. Beyyûmî Mehrân, s. 265-267; Hâlid Tâhâ ed-Desûki, VI [1976], s. 253-254). Semûd isminin kökenini kavmin atalarından Semûd b. Câsir (Âsir / Âbir / Âmir) b. İrem b. Sâ'm b. Nûh'a dayandıranlar olduğu gibi kavmin yaşadığı bölgede yazları suyun azaldığı, bu sebeple burada yaşayanlara "semed" (suyu az olmak) kökünden gelen Semûd isminin verildiğini söyleyenler de vardır (*Lisânü'l-'Arab*, "şmd" md.; Zemahşerî, II, 116). Yaşadığı bölge konusunda da farklı görüşler ortaya konmakla birlikte genel kanaat Semûd'un Arap yarımadasının kuzeybatısında bugünkü Medine ile Şam arasındaki Vâdilkurâ denilen, sarp kayalıklarla çevrili bölgede yaşadığı ve en önemli merkezinin Hicr olduğu yönündedir. Hicaz'ın kuzeyindeki Hicr bölgesi günümüzde Medâinüsâlih olarak da isimlendirilir (bk. HİCR).

İrem ve Âd ile birlikte Semûd'a İslâm öncesi Arap şiirinde atf yapıldığı gibi Arapça olmayan eski kaynaklarda da bu kavim-

den bahsedilmiştir. Milâttan önce 715 tarihli Sargon kitabesinde Asurlular'ın hâkimiyet altına aldıkları belirtilen kavimler arasında Semûd isminin de geçtiği, Aristo (m.ö. IV. yüzyıl), Gaius Pilius (Büyük Pliny, m.s. I. yüzyıl) ve Batlamyus (Ptolemy, m.s. II. yüzyıl) gibi Grek yazarların eserlerinde de Semûd'la ilgili bilgilerin yer aldığı nakledilmektedir. Özellikle Pilius'un tarihinde Semûd kavminin yaşadığı belirtilen Domata ve Hegra'nın Hicr ile aynı yer olduğu görüşü bu konuda İslâm kaynaklarında yer alan bilgileri desteklemektedir (M. Beyyûmî Mehrân, s. 269-276). Ayrıca Semûd'a atfedilen kaya yazıtlarına bu bölgede dağınık biçimde günümüzde de rastlanması Hicr'in Semûd kavminin yaşadığı bölgenin adı olduğu görüşünü kuvvetlendirmektedir.

Kur'an'da yirmi bir sûrede Semûd kavminden ve kendilerine gönderilen Sâlih peygamberin tevhid mücadelesinden bahsedilmekte, ayrıca açık bir münasebet kurulmamakla birlikte benzer özellikler taşıyan ashâbü'l-Hicr'e atf yapılmaktadır (el-Hicr 15/80). Bu konudaki kanaat âyette sözü edilen ashâbü'l-Hicr ile Semûd kavminin kastedildiği yönündedir (Zemahşerî, II, 563; Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, V, 45-46; Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr, V, 576). Hz. Peygamber'in Tebuk Seferi'ni anlatan hadislerinde de Hicr bölgesinin Semûd toplulukları diye tanımlanması (Buhârî, "Enbiyâ", 17; Müslim, "Zühd", 40), o dönemde bu bölgenin Semûd kavminin yaşadığı yer olarak bilindiğini göstermektedir. Kur'an'da yer alan açıklamalardan bu kavmin Âd kavminden sonra ve Mûsâ peygamberden önceki bir dönemde yaşadığı (el-A'râf 7/74; el-Mü'min 40/30-31), bağ ve bahçelerin, pınarların, ekimlik ve hurmalıkların bulunduğu bir yerleşime sahip olduğu (eş-Şuarâ 26/147-148), Semûdlular'ın dağlarda kayaları yontarak yaptıkları evler ve düzlüklere kurdukları saraylarla öne çıktıkları anlaşılmaktadır (el-A'râf 7/74; el-Hicr 15/82; eş-Şuarâ 26/149; el-Fecr 89/9). Semûd kavmi mensupları, taş oymacılığı ve nakkaşlık sanatındaki maharetlerini aynı zamanda meskenlerinin dış cephelerinin nakış ve tasvirlerle süslenmesinde göstermişlerdir. Semûd kavmine ait olduğu sanılan, Hicr bölgesindeki kalıntılarda görülen nakış ve tasvirlerden bahseden yazılarda kavmin bu yönüne dikkat çekilmiştir (İbn Battûta, I, 130). Bu nakış ve tasvirlerin benzerlerinin Arap yarımadasının çeşitli yerlerinde görülmesi Semûd kavminin yaşadığı bölge konusunda farklı görüşlerin ortaya atılmasına yol açmış, Se-